

RIMSKA DOBA

1. stoletje pr. n. št.–5. stoletje n. št.

dr. Janka Istenič, kustosinja za rimsko obdobje

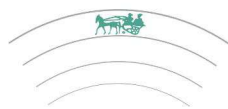
Vir: Tomaž Nabergoj (ur.): Stopinje v preteklost. Zakladi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2006.

Približno pet stoletij je bilo **ozemlje današnje Slovenije delček ogromne rimske države**. Zaradi velikega pomena **pisnih virov**, ki so v tem obdobju neprimerno številnejši kot v prejšnjih in zelo raznoliki (rimskodobna grška in latinska književnost, naravoslovna in druga znanstvena dela, pa tudi najrazličnejši uradni in zasebni zapisi, vključno z napisi vklesanimi v kamen), se z rimsko dobo na tem ozemlju zaključijo dolgo obdobje prazgodovine.

Rimska država (*Imperium Romanum*) se je v svojem največjem obsegu razprostirala od današnje Anglije in Portugalske na zahodu do Armenije in Iraka na vzhodu, od Rena, Donave in Romunije na severu in do Egipta in sredozemskega dela Afrike na jugu. Jedro te ogromne države je bilo mesto Rim. Njegovi začetki segajo daleč v prazgodovinsko dobo. Bilo je izhodišče, iz katerega so Rimljani postopoma zavzeli in obvladali cel Italski polotok, Sredozemlje ter druga območja. Z odlično zgrajenimi cestami je bil Rim povezan tudi z najbolj oddaljenimi deli države.

Izhodišče širitve rimske države na ozemlje današnje Slovenije je bila severovzhodna Italija (provinca *Gallia Cisalpina*, po letu 42 pr. n. št. že Italija), še posebej leta 181 pr. n. št. ustanovljena rimska kolonija *Aquileia* (Akvileja). **Pod okrilje rimske države so najprej prišli obmorski kraji današnje Slovenije** in njihovo zaledje. Glavna smer rimske širitve v notranjost pa je bila zelo pomembna trgovska pot, ki je vodila prek prelaza *Ocra* (Okra, zdaj Razdrto) v *Nauportus* (Navport, zdaj Vrhnika) in od tu po rekah Ljubljanici in Savi v *Siscijo* (Sisak, Hrvaška; t. i. argonavtska pot). Čez prelaz Okra je vodil najlažji prehod iz severne Italije proti Balkanskemu polotoku in Panonski nižini. Zaklad rimskega orožja z velikega prazgodovinskega gradišča Grad pri Šmihelu pod Nanosom, ki je nadzorovalo promet čez Okro, je sled zgodnjega rimskega vojaškega posega na to območje, ki se je zgodil verjetno kmalu po ustanovitvi Akvileje. Ob koncu 2. stoletja pr. n. št. je bila v Okri že rimska postojanka. V Navportu, kjer so tovore, namenjene proti vzhodu, prelagali na ladje, se je verjetno že pred sredino 1. stoletja pr. n. št. razvila naselbina rimskih trgovcev, ki je v drugi polovici 1. stoletja pr. n. št. postala najpomembnejša rimska postojanka v osrednji Sloveniji.

Odmaknjeni hriboviti deli na zahodu ter jugovzhodno in vzhodno območje sedanje Slovenije so bili priključeni k rimski državi v zadnji tretjini 1. stoletja pr. n. št., verjetno med vojno v Iliriku (35–32 pr. n. št.) ter med panonskimi vojnami (14–9 pr. n. št.). Iz tega časa so ostaline, ki jasno kažejo, da je rimska vojska oblegala oporišča bojevitih staroselcev, verjetno Karnov, na Gradu nad Reko in Gradišču v Cerknem. Podobnost najdb na obeh najdiščih ne dopušča dvoma o tem, da sta bili obe obleganji del iste, širše vojaške

akcije, najverjetneje izvedene na začetku vojn v Iliriku. Obe najdišči sta stali na strateško pomembnih krajih. Bolje je raziskan Grad nad Reko, ki leži na grebenu, okoli katerega mora ozka dolina reke Idrijce narediti ovinek. Številne železne konice izstrelkov katapultov, kopij in različnih tipov puščic ter svinčeni izstrelki (želodi), ki so jih izstreljevali s pračami, pa tudi žeblički, s kakršnimi so bili okovani podplati obuval rimskih vojakov in zaponke, kakršne so nosili rimski vojaki, so bili najdeni na območju okoli dvajsetih hektarov. To obsega Grad nad Reko in njegova strma pobočja, del sosednjega grebena s pobočji ter prehod med njima. Najdbe so dragocene zaradi velike redkosti in izpovednosti ostalin, ki kažejo na rimsko vojaško obleganje in so bile najdene na mestu, kjer je spopad potekal.

Območje Celjske kotline ter severno ležeči deli Štajerske in Koroške so sodili v Noriško kraljestvo, ki je bilo rimski zaveznik ter je bilo **okoli leta 15 pr. n. št. mirno priključeno k rimski državi**. Postopno rimsko osvajanje območja današnje Slovenije je torej trajalo približno dve stoletji in se je končalo ob koncu 1. stoletja pr. n. št. Rimljani so svojo oblast utrdili z zatrtjem panonsko-delmatskega upora (6–9 n. št.), ko se je zaradi množičnega novačenja mladeničev v rimsko vojsko in nasilnega izterjevanja davkov uprlo prebivalstvo poznejših provinc Panonija (njej je pripadel tudi večji del današnje Slovenije) in Dalmacija.

Rimljani so ozemlje današnje Slovenije razdelili med tri upravne enote: Italijo (X. regija, *Venetia et Histria*) ter provinci Norik in Panonijo (od začetka 2. stoletja Zgornja Panonija). Vojska, ki je nadzorovala Panonijo, je imela v 1. stoletju pomembno oporišče (legijski tabor) v *Poetovion* (Ptuj). Ob koncu 1. stoletja je bilo to oporišče opuščeno, kajti vojska v notranjosti države ni bila več potrebna in je bila preseljena na zunanje meje države.

Doba zgodnjega cesarstva (1. in 2. stoletje n. št.) je bil v rimski državi čas blaginje. Tudi ozemlje Slovenije v tem obdobju označujeta **gospodarski in kulturni razcvet**. Postopoma so nastala mesta: *Emona* (Ljubljana; sl. 40), *Celeia* (Celje), *Neviodunum* (Drnovo pri Krškem; sl. 41) in *Poetovio* (Ptuj). V nekatera, npr. *Emona* in *Poetoviono*, so se naselili novi prebivalci, ki so prišli večinoma iz Italije in imeli tudi vodilno vlogo v mestni upravi. Mesti *Celeia* in *Neviodunum* pa je vodila domača aristokracija, ki se je hitro romanizirala. Mestom so bila v upravljanje dodeljena velika območja. Na podeželju so nastajala razmeroma velika kmetijska posestva. Njihovi lastniki so bili priseljenci (kolonisti) ali premožno staroselsko prebivalstvo. Središče takega posestva je bil sklop bivalnih in gospodarskih poslopij, imenovan *villa rustica*.

Rimski denar (predvsem bakreni in medeninasti novci, pa tudi srebrniki in zlatniki) je zamenjal srebrnike in redke zlatnike keltskega plemena Tavriskov. Staro prebivalstvo je postopoma in v različnem obsegu, najprej v mestih in njihovi okolici ter pozneje na podeželju, **prevzemalo rimski način življenja in latinski jezik**. Znanje branja in pisanja, ki je bilo v mlajši železni dobi še zelo redko, se je v rimski dobi zelo razširilo. Mesta so imela **vodovod in kanalizacijo**. Pri gradnji stavb so poleg materialov, ki so bili v uporabi že v prejšnjih

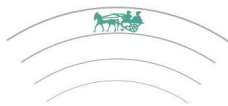
dobah, po novem uporabljali tudi **opeke** iz žgane gline, **malto** in **rimski beton** (malta s polnilom, navadno lomljenim kamnom). Slednji sodi med najpomembnejše iznajdbe gradbeništva nasploh.

Mirno obdobje so prekinile markomanske vojne (166–180), ko je spet postala nujna neposredna obramba naših krajev in Italije. Germanska plemena Markomanov in Kvadov so namreč z območja današnje Moravske in Slovaške prek sedanje Slovenije vdrla prav do Akvileje. Pri Ločici v Savinjski dolini je bil zgrajen legijski tabor, ki je bil v uporabi le nekaj let (verjetno od 168 ali 169 do 171). Vojna in epidemija kuge, ki se je razširila v Italiji (še posebej Rimu in Akvileji) ter ob Donavi in Renu med vojno in po njej, sta prizadeli tudi te kraje. Opustošenje je med drugim spodbudilo priseljevanje prebivalstva z drugih območij, npr. revnih slojev iz vzhodnih provinc in pripadnikov barbarskih ljudstev.

V času severne dinastije (193–235) je Panonija (provinci Zgornja in Spodnja Panonija) gospodarsko zelo napredovala, *Poetoviona* pa je bila eno njenih ekonomsko in politično najpomembnejših mest.

Za 3. stoletje od konca severne dinastije do nastopa vlade cesarja Dioklecijana leta 284 je značilna notranjepolitična nestabilnost rimske države in vpadi barbarov. Vojska je postala najmočnejši politični dejavnik – postavljala je tudi cesarje, ki so izhajali iz vojaških vrst. Ker ni bila enotna, je bilo pogosto istočasno oklicanih za cesarja več mož. Ti so v boju za prevlado vodili rimske vojaške enote v izčrpavajoče medsebojne boje. V petdesetletnem obdobju se je tako zamenjalo 16 cesarjev in več kot 50 proticesarjev! Ozemlje današnje Slovenije, ki se razprostira na pomembnem strateškem položaju, to je prehodu iz Balkanskega polotoka in Panonije v Italijo, je v tem obdobju prešlo več vojsk, prizadeli pa so jo tudi barbarski vpadi. Na nevarnosti obdobja kažejo zakladne najdbe novcev in drugih dragocenosti (na primer nakita), ki so jih lastniki skrili v času nevarnosti.

Razmere so se spremenile z vladavinama cesarjev Dioklecijana (284–305) in Konstantina (306–337), ki sta izvedla številne reforme. Reorganizirana vojska je bila razporejena v več obrambnih pasov; nameščena je bila tudi v notranjosti države, ne le ob mejah. Vzhodno mejo Italije je varoval sistem julijskoalpskih zapor (*claustra Alpium Iuliarum*), ki je obsegal ozemlje med mesti *Forum Iulii* (Čedad), *Tergeste* (Trst), *Emona* (Ljubljana) in *Tarsatica* (Reka). Varoval je območje, na katerem je bil prehod iz Panonije in Balkanskega polotoka v Italijo najlažji. Sestavljali so ga, delno v več pasovih, zaporni zidovi, velike (npr. *Castra /Ajdovščina*, *Ad Pirum / Hrušica*, *Nauportus / Vrhnika*) in manjše (npr. Lanišče nad Kalcami) utrdbe ter preže. Uspehi Dioklecijanovih in Konstantinovih reform so bili kratkotrajni. Za zgodovino rimskega imperija v 4. in 5. stoletju so namreč značilni predvsem delitev države med več cesarjev, državljanske vojne med njimi, pa tudi med cesarji in številnimi uzurpatorji (samozvanimi cesarji), vse izrazitejše razhajanje zahodne in vzhodne polovice države, gospodarska kriza, obubožanje prebivalstva, vse pogostejši vpadi in naseljevanje barbarskih ljudstev na območju rimske države, vključevanje barbarov v rimsko vojsko ter razmah krščanske vere, ki jo je leta 313 legaliziral cesar Konstantin.

Območje današnje Slovenije je imelo tudi v tem obdobju zelo pomembno strateško lego. Spopadi cesarskih vojsk so potekali pogosto prav tu ali v neposredni bližini. Na Hrušici, na primer, je bil leta 352 poražen proticesar Magnencij, potem ko se je po porazu pri Osijeku prek Emone (primerjaj zakladno najdbo zlatnikov; sl. 84) umikal proti zahodu. Čez to ozemlje so proti Italiji prodirala tudi barbarska ljudstva, na primer Zahodni

Goti (leta 401 in 408) in Huni (leta 452). V negotovih razmerah je postalo življenje v mestih nevarno, zato se je mestno prebivalstvo redčilo in umikalo v težje dostopne lege. Ob propadanju državne oblasti je postajala vse pomembnejša krščanska cerkvena organizacija.

Po letu 395 se zahodna in vzhodna polovica države nista več združili. Zadnjega zahodnorimskega cesarja, ki je vladal le še majhnemu delu nekdanjega zahodnega dela države, je 476 odstavil German Odoaker in tako državnopravno ukinil zahodno rimsko cesarstvo.

Uporabljena literatura

CIGLENEČKI, S. in R. BRATOŽ 1999, Pozna antika. – V: D. Božič in J. Dular (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*. Ljubljana, 292–361.

HORVAT, J. 1999, Rimska provincialna arheologija v Sloveniji po letu 1965: poselitvena slika in drobna materialna kultura. – *Arheološki vestnik* 50, Ljubljana, 247–257.

HORVAT, J., ŠAŠEL KOS, M., in P. KOS 1999, Rimska doba. – V: D. Božič in J. Dular (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 184–291.

ISTENIČ, J. 2005, Evidence for a very late Republican siege at Grad near Reka in Western Slovenia. – *Carnuntum Jahrbuch*, Wien, 77–87.

ŠAŠEL, J. 1988, *Ad Pirum – rimska štabna baza na Hrušici*. – *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 159, Ljubljana.

ŠAŠEL, J. 1992, *Opera selecta*. – *Situla* 30, Ljubljana.

ŠAŠEL KOS, M. in P. SCHERRER 2002, 2003, 2004, *The autonomous towns of Noricum and Pannonia*. – *Situla* 40, 41, 42, Ljubljana.

